

OEVERZWALUW WEL EN WEE BIJ EKKERSWEIJER IN 1995.

PEER BUSINK

Vorig jaar had mijn artikel in de Blauwe Klauwier de titel: Ekkersweijer wel en wee in 1994. Op het jaartal na zou deze kop ook voor dit jaar weer gebruikt kunnen worden.

In 1994 bestond het wee uit het instorten van de gemetselde broedwand door natuurgeweld, en het wel uit het juist op tijd herrijzen van de nieuwe wand, gevolgd door een succesvol broedseizoen.

Terugkijkend op deze herbouw, mag mijns inziens toch gezegd worden, dat dit een prestatie van formaat was. Want met een klein groepje vrijwilligers was het toch maar gelukt, om buiten de reguliere werktijden, deze versterkte wand op tijd klaar te hebben, ondanks de tegenwerkende weersomstandigheden. Hierdoor werd de continuïteit van de broedplaats gewaarborgd. En met succes, want de opmars van het aantal Oeverzwaluwen ging door!

De observatieplaats

In februari van 1995 waren we begonnen met het herinrichten van de observatieplaats. Door de druk van het zand waren de palen na 3 jaar zover naar voren gekomen, dat de mensen op de bank niet meer rechtop konden zitten. En omdat dit proces gestaag door zou gaan, werden we gedwongen om een andere oplossing te zoeken. Dus zoeken naar een systeem dat de tand des tijds moet kunnen doorstaan, en..... niet te duur mag zijn. Om aan dit laatste criterium te voldoen, is het voor de hand liggend om naar "DE VLEUT" in Best te gaan. Daar hebben ze tweedehands bouw materiaal in die hoeveelheid, dat je er een aardig woonwijkje van kunt bouwen (een beetje reclame omdat ze wat materiaal gratis beschikbaar hebben gesteld).

We hebben daar 6 hekpalen met een betonnen voet gekocht. Deze palen werden 1 meter diep ingegraven. Daarna werden ze

met elkaar in de breedte door balken verbonden, waardoor er een geheel ontstond. Tussen de palen werden stroken damwanden gemonteerd. De zo ontstane wand moest nu het zand tegenhouden. De hele constructie werd geborgd aan 4 betonnen palen, die 3 meter achter deze wand schuin in de grond verankerd werden. Vervolgens werd op de oude ingeklonken geluidswand nieuw zand aangebracht, waardoor er een hoogte van ± 2 meter bereikt werd. Van de gemeente Eindhoven kregen we een nieuwe bank met leuning, die we naast de oude geplaatst hebben.

De oude bank werd ingericht als "werklokatie". Voor deze bank werd van houten palen een stellage gemaakt, waarop je de kijker neer kunt leggen en zonder deze vast te houden, er doorheen kunt kijken. Want als een Oeverzwaluw in een gat naar binnen is gevlogen, kan het vaak lang duren voor hij weer onverwachts naar buiten komt. En óf er jongen in een nestholte zitten, kun je zien op het moment dat een ouder naar buiten komt. Wanneer dit zo is, dan heeft de ouder een poeppakketje in de snavel. Dit weer naar buiten komen, gebeurt in een fractie van een seconde. En wanneer je met omhoog gehouden onderarmen, de kijker 1 à 2 minuten per keer deze tijd moet overbruggen, wordt je concentratie ondermijnd. Je let even niet goed op, en..... shit.... gemist. De volgende voederbeurt zal waarschijnlijk een kwartier later zijn. Van daar deze voorziening voor de "liggende" kijker. Een ander voordeel is dat je meteen je handen vrij hebt om de gegevens te noteren.

Aan- en afvlieggedrag

Trouwens dat voeren van de jongen gebeurt in een bepaald patroon. Je kunt daar op de bank zitten en niets zien of horen. Na 10 à 15 minuten of meer hoor je in

de verte Oeverzwaluwen roepen. Van heel hoog komen ze naderbij, verliezen dan in grote spiralen hoogte, de laatste rondes worden op 2 à 3 meter boven het water afgelegd. Vervolgens vliegen ze kort na elkaar ieder hun nestgat in, vaak beide ouders achter elkaar. Het wegvliegen gebeurt in veel kortere tijd en meteen in één bepaalde richting. Het lijkt er sterk op dat ze weer gezamenlijk naar hetzelfde verderop gelegen voedselgebied gaan, waar op dat moment de meeste of de juiste insecten aanwezig zijn.

Op de een of andere manier moeten ze van dat gezamenlijk terugkomen en weer vertrekken voordeel hebben want anders doen ze dat zo niet.

Ik vind het erg uitdagend om voor een bepaald opvallend vogelgedrag de bijbehorende verklaring te vinden. Een reden voor deze gezamenlijke verplaatsing kan zijn dat vogels met een gevulde krop, die naar de broedwand vliegen, mogelijk anders kwetsbaarder zijn. Het kwam namelijk verschillende keren voor, dat op het moment van aankomen een predator in de buurt van de wand verscheen. Predatoren die ik gezien heb waren: mannetje Sperwer, Boomvalk en Torenvalk. De aanwezigheid van een roofvogel kun je ook meteen horen, aan het uiten van alarmkreten door de zwaluwen. Het gebeurde weleens dat ik door het horen van hun alarmroep daarna de roofvogel zag.

Dat het gedrag van twijfelen en tijdrekken bij het binnenvliegen, iets te maken kan hebben met de aanwezigheid van mensen op het achtergelegen wandelpad geloof ik niet. Want dat ze zich niet storen aan wandelaars, kun je opmaken uit het feit dat terwijl wandelaars over het pad lopen, de zwaluwen toch hun nestholten invliegen. Weliswaar hebben wij, om het oogcontact tussen vogel en mens zoveel mogelijk te vermijden, achter en op de wand beplanting van struiken aangebracht. Maar als ik vanuit de observatieplaats mensen zie lopen, dan moeten de zwaluwen ze toch ook zeker zien.

Het wee van 1995.

Door dit wandelpad kom ik nu tot het echte wee van dit jaar, die in de kop van dit artikel genoemd wordt.

Eind maart van dit jaar stonden Ton, Guus en ik op de observatieplaats om aldaar te gaan werken. Naar de wand kijkend, konden we onze ogen niet geloven. Na ze nog eens te hebben uitgewreven en "Nee hè" gestameld te hebben, moesten we toch de realiteit onder ogen zien. Het groenvoorzienend en groenonderhoudend bedrijf voor dit gebied had, in zijn uitdunningsvisie, het nodig gevonden om aan een kant van de wand, al het opstaande hout tussen wandelpad en oever van de plas, *"rücksichtslos heraus zu fordern"*. Dit ondanks het feit dat enige weken ervoor, hier met de verantwoordelijke instantie goede afspraken over gemaakt waren. Vanuit de observatieplaats kon je de mensen op het wandelpad in al hun glorie zo'n 200m volgen, wanneer ze achter de wand vandaan kwamen. En zij jou natuurlijk. Veel erger was nu, dat deze wandelaars de broedwand direct vanaf dit pad konden zien. En wanneer ze even van het pad afgingen, konden ze hemelsbreed op ± 7 meter van de wand komen. Zo ook de jeugd, die dan op deze plaats spontaan op het idee komt om boomstammen te gaan aanslepen, om over deze sloot een brug te gaan bouwen.

Wat nu, over ± 2 weken kunnen de eerste zwaluwen er al zijn. Natuurlijk de verantwoordelijke mensen gebeld. Excuses, iets fout gegaan. Maar een 200 meter lange strook bomen van 5 à 10 meter hoog heb je hiermee binnen 2 weken niet terug. De enige oplossing is een afrastering aan te brengen, want vooral in de tijd dat de zwaluwen bij hun aankomst weer voor het eerst bij de wand komen, moeten ze zo min mogelijk gestoord worden.

Eerst moesten we nog de oude, gebruikte gaten van de wand schoonmaken en vullen met vers zand. Daarna besloten we op een avond aan het begin van een week te gaan beginnen, want zo'n klus vergt enige tijd. En wanneer je op deze lokatie in een weekend iets half af hebt, heb je grote

kans dat na het weekend, alles wat los zit ongevraagd is meegenomen.

Terwijl je hier aan werkt ontdek je dat de trekkracht van gespannen prikkeldraad groter is dan je vantevoren inschat. Dan kom je er achter dat de palen ondanks dat deze 1 meter in de grond zitten, aan twee en sommige aan drie kanten gestut moeten worden. We hebben het prikkeldraad zodanig aangebracht dat noch een mens, noch een hond door deze afrastering kan komen. De voor- en achtereinden liepen schuin weg het water in. Van tevoren hadden we achter de afrastering elzen van 2 à 3 meter hoogte strategisch aangeplant om het zicht op de wand zoveel mogelijk te beperken.

Toen de afrastering klaar was, hebben we de palen groen geverfd om ze te camoufleren. Dit hebben we gedaan om eventuele opkomende agressie, die bepaalde personen voor afrasteringen blijken te hebben, te voorkomen. Ik denk dat dit gelukt is, want tijdens de aanwezigheid van deze afrastering hebben we niet kunnen constateren, dat er iemand aan de andere kant van de afrastering is geweest, zelfs geen hond.

Toen we in 1994 op de laatste dag nog met de nieuwe gemetselde wand bezig waren, cirkelden de eerste Oeverzwaluwen hoog boven de wand hun eerste rondjes. In 1995 was het bij het verrichten van de laatste werkzaamheden aan deze afrastering weer hetzelfde. Toch weer spannend of ze ondanks de grote veranderingen van de directe broedomgeving de wand zullen gaan accepteren.

Het wel van dit jaar.

Ja hoor, na ongeveer een week plakten de eerste zwaluwen tegen de wand. Kort daarna zag je holten, waaruit op geregelde tijden golfjes zand naar buiten kwamen. Wat wel heel duidelijk opviel was, dat de graafactiviteiten plaatsvonden aan de linkerkant (dus zover mogelijk verwijderd van het gekapte gedeelte). Dus de zwaluwen ondervonden wel degelijk last van de

kaalkap. Toch maar goed dat er $\pm$ 40 meter lengte afgerasterd was!

Pas in de tweede helft van het broedseizoen werd ook van het rechter gedeelte van de broedwand gebruik gemaakt. De aangeplante elzen stonden nu goed in blad, waardoor het wandelpad aan het zicht onttrokken werd.

Toen de Oeverzwaluwen aan het broeden waren, hebben we de werkzaamheden aan de observatieplaats voortgezet. De damwanden moesten groen geverfd worden, de beschoeiing werd verbeterd, een ander info-kastje moest aangebracht worden. Na een week of twee konden de mensen daar heerlijk zitten en naar het broedgebeuren van de Oeverzwaluwen kijken, maar ook o.a. naar jonge Futen, jonge Meerkoeten en vaak een IJsvogel.

De resultaten.

Het resultaat van dit broedjaar was voor deze wand een groot succes. De opgaande lijn van het aantal broedsels werd dit jaar voortgezet. Op een vaste dag in de week heeft Guus steeds geïnventariseerd en de gegevens op een door hem zelf ontworpen kaartje gezet. Elk gat van de wand stond erop ingetekend en zodoende kreeg je na verloop van tijd een overzicht en inzicht van welke rij of welk gedeelte van de wand dit jaar voor de Oeverzwaluw belangrijk was.

Op 26 april werd aan 21 nesten gekrabbd, op 3 mei aan 24 en op 8 mei waren 36 nestgangen open gekrabbd. Hieruit is op te maken dat een groot deel van de Oeverzwaluwen gewoon later komen. Dit is vorig jaar ook al opgemerkt.

Op 13 juni zaten bij 4 gaten al grote jongen voor in de nestopeningen. Meestal zie je er 2, de jongen die op dat moment het meeste honger hebben. Op 18 juni zijn de eerste uitgevlogen.

Ongeveer in de eerste week van juli wordt met een tweede broedsel begonnen. In de tweede week van augustus vliegen de meeste tweede broedsels uit. Maar ook bij tweede broedsels (daar ga ik dan van uit) kan laat begonnen worden. De laatste 2

paartjes begonnen hiermee omstreeks 26 juli!

Na de eerste week van augustus beginnen de aantallen zwaluwen bij de wand gestaag af te nemen. De laatste broedsels worden tot in september verzorgd. Dit jaar zag ik op 11 september zo af en toe 6 exemplaren in de buurt van de wand komen. Ze bleven te hoog in de lucht waardoor ik niet kon zien of er juvenielen tussen zaten (te zien aan lichte toppen van de rugdekveren). Totdat ik zag dat er een al vliegend gevoerd werd. Na een tijdje kon je op deze manier opmaken dat er 2 adulten en 4 juvenielen waren. Toen ik de volgende dag terug kwam, werden ze niet meer gezien.

Aantallen

Dit jaar hebben aan de wand 38 eerste en 22 tweede broedsels plaats gevonden, totaal dus 60 broedsels: weer een record! Van deze 60 zijn er van 44 de jongen gezien.

Wanneer je de wand in 4 gelijke delen verdeelt, dan is het aantal broedsels per kwart van links naar rechts 33, 11, 9 en 7. In procenten is dat 55%, 18%, 15% en 12%. In het meest linkse kwart heeft dus meer dan de helft van de broedsels gezeten. Hieruit blijkt duidelijk de verstoringinvloed van de kaalkap.

Ook de verdeling in voorkeurslagen is te maken. Ook nu weer blijkt dat de 3 bovenste lagen de voorkeur hebben en wel: rij 1: 28 broedsels (47%); rij 2: 21 (35%); rij 3: 11 (18%).

In slechts 2 gevallen werd voor een tweede broedsel een nieuwe holte uitgegraven (of waren het laatkomers, die toen pas voor hun eerste broedsel gingen graven?) Twintig keer werd voor het eerste en tweede broedsel van hetzelfde gat gebruik gemaakt. Dit is in tegenstelling tot wat in veel literatuur staat. Hierin wordt beweerd dat voor het tweede broedsel een nieuwe holte wordt uitgegraven om overlast van parasieten te voorkomen.

De diepte van de nestholten

Vorig jaar was de tendens dat de nestholte dieper was, naarmate de rij waarin het hol zat, lager lag. Deze gemiddelde waarden (in cm.) zijn nu samen met die van vorig jaar weergegeven in de volgende tabel.

Rij	Aantal nestholten		Gemiddelde diepte	
	in 1995	in 1994	in 1995	in 1994
1	18	8	67.8	70
2	13	17	84.6	80
3	11	5	72	90

De tendens van vorig jaar: hoe lager hoe dieper, blijkt nu maar gedeeltelijk waar te zijn. De drie ondiepste waren nu: 43 (rij 3), 53 (rij 1) en 53 (rij 1), vorig jaar resp. 30, 52 en 49. De drie diepste waren nu: 105, 103 en 98; vorig jaar: 110, 107, 100.

Een leuk detail is verder dat in het meest rechtse gat een Koolmees 2 keer succesvol een broedsel heeft groot gebracht.

Tijdens het kijken naar de Oeverzwaluwen vanaf de observatieplaats, werd vrijwel steeds een IJsvogel gezien en vaak aan de linkerkant van de wand. Aan die kant is riet-begroeiing en het gemetselde ijsvogelwandje was daardoor niet te zien.

Toen Guus en ik na het broedseizoen de diepten van de gaten aan het opmeten waren, zagen we dat een van de 3 gaten in dit ijsvogelwandje ook uitgekrabd was, het gat was 45 cm diep. Grote kans dat die IJsvogel dit gedaan had, er waren echter geen sporen te zien van een mogelijk broedgeval.

De tweede wand (met vleermuiskelder) blijkt nog steeds niet in trek te zijn bij Oeverzwaluwen. Slechts een gat is daar uitgekrabd tot 50 cm diepte. Aan 3 andere gaten waren wel krabsporen te zien. Zou de desastreuze verstoring van 5 jaar geleden hier nog steeds niet vergeten zijn? Hoewel, ze hebben er nu toch tegenaan gehangen.

De vleermuiskelder is deze winter niet op overwinterende vleermuizen en amfibieën gecontroleerd. Door de hoge wa-

terstand was het niet mogelijk om binnen te komen.

Besluit

Het tweede ijsvogelwandje bij de tweede oeverwaluwwand moet deze winter afgemaakt zijn. En op de observatieplaats is ook nog niet alles naar onze zin. Maar het begint op te schieten. Wanneer we de pech van 1994 (instorten wand) en van 1995 (kaalkap) niet hadden gehad, was het project nu af geweest.

Verder lopen we met het idee rond om het binnengebied, waar de tweede wand in ligt, te verbinden met de beek Ekkersrijt door middel van een sluis. In regenrijke perioden kan dan extra water ingelaten worden. Dit gebied is geheel omdijkt door het wandelpad en kan zich van nature alleen vullen met regenwater. Bij lange perioden van droogte is het water uit dit gebiedje

vrijwel verdwenen. Dan is de toegankelijkheid van dit gebied voor nieuwsgierige onbevoegden te groot.

Met permanente aanwezigheid van water is dit gebiedje, biologisch gezien ook veel interessanter. Bij een hoge waterstand zoals dit jaar heeft er o.a. Tafeleend, Wintertaling en Dodaars gebroed. Trouwens een typisch biotoopje voor een Buidelmees. Wie weet! Ook de hogere vochtigheid in de vleermuiskelder zal dan nog betere omstandigheden bieden voor vleermuizen en andere overwinteraars.

Ten slotte al diegenen bedankt die in 1995 hebben meegeholpen aan dit project. Met name: Fred de Blom, Ton Geerts, Ben Jacobs, Wim Jacobs, Guus Nas, Willem Veenhuizen en Gerrit Vink.

oeverwaluw